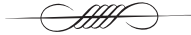

„Érezte az ember a szorítást”

Beszélgetés Kovács K. Zoltánnal, a Demokrata Néppárt egykori országgyűlési képviselőjével

Kovács K. Zoltán (*1924) a koalíciós évek legerősebb és legmarkánsabb ellenzéki pártjának, a Barankovics István vezette Demokrata Néppártnak volt az országgyűlési képviselője 1947 és 1949 között. Mint az akkori parlament korjegyzője (legfiatalabb tagja) a kommunista hatalomátvétel mechanizmusáról és politikai játszmáiról közvetlen tapasztalatokat szerzett. Az országból a kiépülő Rákosi-diktatúra elől menekülni kényszerülő, majd az emigrációban a Szabad Európa Rádió munkatársaként dolgozó politikussal 2007 áprilisában beszélgettünk a koalíciós évek politikai életéről, a Demokrata Néppártról és ávósok módszereiről.

BELVEDERE MERIDIONALE: – *Az 1940-es években az agrártudományi egyetem hallgatójaként kezdett el érdeklődni a politikai és közéleti témák iránt. Milyen volt akkoriban a felsőoktatási intézmény légköre, milyen hatások érték a leendő értelmiséget?*

KOVÁCS K. ZOLTÁN: Az agráregyetem érdekes környezet volt. Eredetileg főleg nagybirtokosok fiai tanultak itt, amikor azonban 1943-ban beiratkoztam, már a hallgatók fele paraszti származású volt. Csökkent a nagybirtokosok és arisztokraták aránya és érzékelhetően erősödött a falusiak köre. Ezek a fiatalok a népi írók műveit olvasták – Kovács Imre, Veres Péter, Erdei Ferenc, Féja Géza könyveit –, az szinte nem volt egyenrangú egyetemista, aki nem ismerte ezt az irodalmat, sőt külön kör is alakult a népi írók nézeteinek ápolására. Esténként találkoztuk egy vendéglőben és megbeszéltük, hogy ki mit olvasott. Ezek a hatások – környezetem és irodalmi élményeim – vezettek oda, hogy elkötelezzem magam a falusi a paraszti társadalom érdekeinek képviselője mellett.

Mint szegény család gyermeke, viszonylag nagy összegű állami ösztöndíjat – úgynevezett telepfelügyelői ösztöndíjat – is kaptam. Az 1930-as években a kormányzati tervekben volt egy telepítési törvény – amíg

földreformot nem hajtottak végre –, aminek értelmében arra a vidékre – az északnyugat-magyarországi régióba – az Alföldről – főleg Balmazújvárosból és Csongrád megyéből – telepítettek a megmaradt hercegi birtokokra fölműveseket. Ez a telepfelügyelői ösztöndíj arra szolgált, hogy ezeknek a településeknek a vezetésére szakembereket neveljenek. Így tehát tudatosan készültem falusi kulturális és agrárszakembernek.

– *Korábban a mosonmagyaróvári piarista gimnázium diákja volt. Erről a szerzetesrendről köztudott, hogy a tizenkilencedik-huszedik században erősen nemzeti érzelmű volt az oktatási stratégiájuk, nyilván nem volt ez másként akkoriban sem.*

– Erős nemzeti szellemben és erős szociális érzékenységre neveltek bennünket. Például nyolc éven keresztül nem fizettem tandíjat. Nagyon szoros kapcsolatom volt a gimnáziumi osztálytársakkal és a tanárokkal. Tanáraink ízig-vérig magyar emberek voltak. Főleg magyarul tanultam tőlük, helyesírást, még azóta is abból élek.

– *Itt került kapcsolatba a cserkészmozgalommal is.*

– Úgy látszik, hogy adottságaim közé tartozott, hogy jó szervező voltam, cserkészvezetőim láthattak valamit a mentalitásomból,

mert mindjárt örsöt bíztak rám. Volt olyan nyár – 1944 nyara –, amikor már cserkész-tábort nem lehetett tartani, csak engedéllyel. Nem voltak meg az anyagi és élelmiszer-elátásbeli hátterek, hiszen jegyrendszer volt. Nem nyílt lehetőségünk rá, hogy vegyünk annyi kenyeret és élelmiszert, amennyi kell a táborba a kiscserkészeknek. Nálunk azonban szerencsére különleges helyzet volt, mert Magyaróvár környékén Albrecht királyi hercegnek volt birtoka, és a diákok szülei közül sokan ott dolgoztak – felügyelők, egyéb mezőgazdasági szakemberek – voltak, és így kaptunk feketén ellátást. Úgyhogy 1944-ben még vezethettem cserkész-tábort egyedül. Így szerepeltem a cserkészeknél, mindig kaptam feladatokat. Úgyhogy egy kicsit a közéletre is felkészített a cserkészlet és főleg a diákelet.

– *Amikor 1945-ben megindult az ország politikai életének újjászervezése, rögtön be is kapcsolódott.*

– Egyetemi éveim alatt Emericanas-diák voltam. Ez a szervezet Budapesten az úri társadalomból származó egyetemistáknak volt a közössége. Magyaróváron azonban nem így volt: itt parasztyerekekből állt és rebellis társaságnak számított, ami aztán azzal az eredménnyel járt, hogy amikor a háború után megindult a politikai élet, én a Nemzeti Parasztpártba jelentkeztem. 1945 májusában kaptam egy megbízást a földreform végrehajtásában való részvételre. Még Óváron voltam végzős egyetemista. Megbíztak és elküldtek Mosonszentjánosra, ahonnan elmenekült a németek egy része. Az ő földjeiknek, valamint más államosított birtokoknak a szétosztásával hajtottam végre a földreformot. Így váltam a katolikus ifjúsági szervezeti múltammal radikálisan szociális és nemzeti elkötelezettségűvé.

– *Milyen volt akkoriban a Nemzeti Parasztpárt politikai irányvonala és miért lehetett az vonzó egy huszoneves fiatalembernek?*

– A parasztpárt Óváron egy fiatal értelmiségi társaság volt, nem annyira tömegmoz-

galmi jellegű. Jártam a falvakat, kulturális és gazdasági előadásokat tartottam. A Nemzeti Parasztpártot a mosonmagyaróvári járásban én szerveztem meg. Egy a Nemzeti Parasztpárt történetéről szóló történelmi szakkönyvben olvastam, hogy 1947-ben egész járások álltak át a Demokrata Néppárthoz. A könyv szerzője példaként hozza, hogy magyaróvári járási titkár is átvitte az egész szervezetet a DNP-be. A nevem azonban nem szerepel a kötetben.

– *Eleinte nem is a politika életre készült, jobban vonzotta a tudományos pálya, a mezőgazdaság átalakulásának és folyamatainak tudományos és szociológiai elemzése. Hogyan lett mégis parlamenti képviselő?*

– Nem készültem közéleti szerepre. 1946-ban, amikor befejeztem a tanulmányaimat és megkaptam a diplomámat, meghívtak az egyetemre demonstrátornak az üzemtani tanszékre. A tanáraink azt mondták, hogy az egyetemen nincsen politika, ezt vegyem tudomásul és tartsam magam hozzá. Én tudomásul vettem, aláírtam a szerződést és 1947. augusztus 1-jén megkaptam a kinevezést.

1947 már egy elég nehéz esztendő volt. A társadalom már látta a kommunista pártnak a térfoglalását, a rendőrség erőszakos ellenőrző befolyását, az igazoló bizottságok működését. Én közben lelkesen készültem a tudományos pályára. Egyszerű parasztemberek – akik nem voltak feltétlenül parasztpártiak – jöttek hozzám, hogy mit csináljanak, kit támogassanak a politikában. Akkorra már látták, hogy a Nemzeti Parasztpárt egy az egyben kiszolgálja a kommunista párt érdekeit. Ennek az előjeleit én már negyvenhatban felismertem, amikor a párt jelképe fekete alapon vörös sarló lett. Ekkor mondtam, hogy köszönöm szépen, nekem ez elég volt. Kovács Imrével voltam jóban, a főtitkárral, és jeleztem, hogy nem csinálom tovább a parasztpárt szervezését. 1946-ban szabályosan kiléptem a Nemzeti Parasztpártból.

– *Milyen körülmények között került ké-*

sőbb kapcsolatba Demokrata Néppárttal és emblematikus vezetőjével, Barankovics Istvánnal?

– Arra kértek a vidékiek, hogy tájékozzam, hova szavazzanak. Akkor már ugyanis a kisgazdapártot szalámizták a kommunisták. A szegényparaszti réteg egyébként sem volt kisgazdapárti, sőt inkább a Szociáldemokrata Párt felé orientálódtak. Akkor feljöttem Budapestre. 1946. augusztus elején tárgyaltam Kovács Imrével, hogy mit csináljunk, mi vidékiek. Akkor ő nagyon kedvesen azt mondta, hogy itt az Üllői úton épp most alakul a Demokrata Néppárt, Barankovicsék csinálják. Ez a név nekem nem mondott akkor még semmit, de fölkerestem Barankovics Istvánt. Én odamentem, és személy szerint ott ismerkedtem meg vele. Ott találtam egy zöld cédulát, amelyen hat pont volt – a DNP programjának alapelvei –, és az teljesen megfelelt az általam vallott perszonalista gondolkodásmódnak. Rögtön azt gondoltam, hogy itt az én helyem, attól függetlenül hogy már nem akartam politizálni. És amikor visszamentem Óvárra Sávai János piarista atya várt a vasútállomáson. Ő mondta, hogy a győri püspök úr – Papp Kálmán – akar velem beszélni. Mit akar tőlem a püspök úr, nem is ismerem, gondoltam. Ott, az ő palotájában szerveződött a Demokrata Néppárt.

A püspök titkára később többször is megkeresett és azt mondta, a püspök úr kéri, hogy vegyenek fel a Demokrata Néppárt listájára, mert nincs elég jelölt. Elkezdtem gondolkodni, és mondtam, hogy engem köt az egyetemi ígéretem, hogy amíg ott dolgozom, nem politizálok. Azzal a feltétellel vállaltam el, hogyha nem leszek képviselő, csak húzom a listát, akkor tegyék a nevem a szavazólapra. Így kerültem rá. A választások előtti utolsó újság közölte a jelöltek listáját, én azon nem is szerepeltem, annyira későn kerültem oda, és döntöttem. Végül aztán nemcsak én kerültem be, hanem utánam még ketten. Úgy alakult később, hogy néhányan

lemondtak, így összesen heten kerültünk be a Győr–Moson megyei listáról.

– Az egyetemi karrier és politikusi szerepvállalás összeférhetetlen volt, és korábban a tudományos pályát választotta. 1947-ben mégis a képviselői mandátum mellett döntött.

– Döntéshelyzetbe kerültem, mert a választások után úgy ment a dolog, hogy a választási beszédeket valaki mindig figyelte. Lehetett látni, hogy jegyzetelték, hogy miket mondunk nyilvánosság előtt. Érezte az ember a szorítást. A választások után mindjárt másnap hajnalban vertek fel az ágyamból, hogy képviselő lettem. Ezen először nagyon csodálkoztam. Az államrendőrség azonban mindjárt rám tette a kezét a plakátharc miatt. Gyötörtek, hogy ki szaggatta le a kommunista párt plakátját. Én pontosan nem tudtam, hogy ki szakította le, de tudtam, hogy a saját embereink voltak.

Rögtön a megválasztásom után el kellett gondolkodnom, hogy megmaradok-e a tudományos pályán. Várható volt, hogy néhány évig ugyan még hagyhatnak dolgozni, de előbb-utóbb úgymint elüldöznek. Úgyhogy bebújtam a mentelmi jogok védelme alá, elfogadtam a képviselőséget. Megköszöntem a tudományos alkalmazást és elbúcsúztam az agráregyetemről. Az egyetemi munka egyébként összeférhetetlen is volt a képviselőséggel, és a parlamenti összeférhetetlenségi bizottság szeptemberben ki is mondta az összeférhetetlenséget. Így kerültem be az országgyűlésbe mint legfiatalabb képviselő, pedig csak abban az évben kaptam meg a választójogot. Első választójogos, huszonhárom éves fiatalemberként kerültem be a parlamentbe.

– Milyen volt a munka a DNP képviselőcsoportjában és kapcsolata a fráció tagjaival?

– Érdekes volt a helyzet, mert a Demokrata Néppárt erősen agrár jellegű párt volt, a képviselőknek a fele parasztember volt, s köztünk voltunk még hárman vagy négyen agrármérnökök is. Nagyon erős agrárlobbi

alakult ki a párton belül. Az világos, hogy borzasztó nagy élmény volt találkozni Bálint Sándorral, Eckhardt Sándorral, Barankovics Istvánval, Varga Lászlóval. Ők nem csak országos viszonylatban, de nemzetközileg is nagy tekintélyű tudósok és politikusok voltak.

Bálint Sándor akkor már híres néprajzkutató egyetemi tanár volt, a szakrális néprajznak a tudósa, Barankovics a Magyar Nemzet külpolitikai szerkesztőjeként dolgozott. Olyan társaságba kerültem, amelynek tagjaitól csak tanulni lehetett. Viszonylag hamar belerázódtam a parlamenti munkába, és olyan titkárféléje voltam az elején az agrárlobbinak. Az országgyűlési munkám és a szakképzettségem meg a kutatási területem remekül egybevágott. Érdekességképpen mondom el, hogy én voltam az első – egyébként nem az én ötletem volt – aki a gazdajegyzői intézményre és hálózatra javaslatot tett. Ma falugazdásznak mondják. Ennek az volt a hátterében, hogy a nagybirtok felosztásával rengeteg jól képzett agrárszakember, az egykori nagybirtokosi intéző vált állástalanná. Ezeknek állást kellett kreálni, a koncepció az volt, hogy a nagybirtok szolgálata helyett a kisbirtoknak vagy a falunak a szolgálatába álljanak. Én javasoltam ezt a megoldást, aztán később amikor kezdett megvalósulni a párt a saját embereit vitte ezekbe a pozíciókba.

– *1948-ban – fiatal kora ellenére – a demokrata néppárti frakció titkárává választották.*

– Az 1948 novemberében tartott frakció-tisztújításon megválasztottak a demokrata néppárti képviselőcsoport titkárává. Én voltam az utolsó ellenzéki felszólalója az akkori parlamentnek. 1948 közepétől világos volt, hogy valamilyen formában kiraknak bennünket a parlamentből. Ennek tanújele volt először is Rákosi megmondta, aztán Dobi is megmondta, hogy mi voltunk a reakció fellegvára. A kommunisták azt hangoz-

tatták, hogy Mindszenty politikája és a DNP politikája azonos, s egy tudatos szereposztás van köztük. Éreztük a nyomást, és ennek következtében felmerült, hogy hogyan tovább. 1948 végére szinte már életveszélyben voltunk, a veszélyeztetettségünk azután csak fokozódott. Éjjel-nappal őriztek bennünket, az ÁVO leste a mozgásunkat beépített embereken keresztül.

– *Mennyire volt nyilvánvaló, hogy megfigyelik, és mit gondolt akkor, mi lehet ezzel a hatalom célja?*

– Egészen nyilvánvaló volt. Két példát mondok. Az egyik az, hogy ha én megérkeztem Óvárra, hamarosan észrevettem, hogy figyelnek és követnek. Fizikai értelemben követnek. Ennek az volt a nyitja, hogy édesanyám meghalt még mielőtt képviselő lettem volna, 1946 novemberében. Én pedig a lakásunkat megosztottam egy volt diáktársammal. Nekem ugyanis nagy volt a három szoba, és egy szobát és konyhát átadtam egy általános iskolai osztálytársamnak, akit beépítettek. Ő lakáson belül tudta meg, hogy megjöttem, és ezt és azt csinálom. Aztán később nekem bevallotta, hogy neki az a feladata, hogy megfigyeljen. Tehát onnantól összejártunk. Ez szerintem tisztességes volt. Meg voltam győződve róla, hogy figyelnek, ez aztán odáig fejlődött, hogy próbáltam elbújni. Nem a lakásomon laktam, hanem ismerősöknél aludtam mássutt, a mosoni városrészben. Az ávosok azt is fölfedezték. Éjszaka kocsiban ott ültek a bejárat előtt és vigyáztak, de nem mertek hozzám nyúlni.

– *Mit gondolt miért figyelték? Talán valamennyi ellenzéki képviselőnek ez volt a sorsa?*

– A megfigyelésnek több oka lehetett. Az egyik az, hogy amikor elkezdődött az egyházi iskolák előkészítésének fázisa, a tanárokat és szülőket hitvallásra kényszerítették – tehát állást kellett foglalniuk az egyházi iskolák államosítása mellett – akkor a szülők és tanárok sokan menekültek és én – határ

menti lakos lévén – sokat segítettem át a határon. Megvolt a kiépített hálózatom és rendszerem arra, hogy hogyan lehet illegálisan átjuttatni embereket a határon. Lehet, hogy ezt észrevették és figyeltek. A másíkok pedig a parlamenti tevékenységem és a párton belüli szerepem volt.

Amikor a menyasszonyomnak udvaroltam, Győrbe mentünk eljegyezni egymást, a székesegyház mellett van a Könnyező Mária-szobor, és előtte jegyeztük el magunkat. Amikor beszálltunk a vonatba, két ávos is beszállt velünk. Az egyik előttünk a másik mögöttünk. Így utaztunk vissza Óvárra. Amikor kiszálltunk, ők is kiszálltak, és követtek bennünket. De máskor kialakult olyan helyzet, hogy szabályosan üldöztek. Futnom kellett előlük. Esti óra volt, délután öt óra. Közel laktam a menyasszonyomékhöz és át akartam menni hozzájuk. Láttam, hogy az ávosok ott vannak, és nem akartam elvezetni hozzájuk őket. Akkor elindultam a másik irányba és ők is jöttek utánam. Ez egy erdős rész volt. Én próbáltam az erdőben elmenekülni, de láttam, hogy jönnek utánam. Akkor megijedtem, mert ilyen ellenőrizetlen terepen azt csinálnak velem, amit akarnak. Végül, mivel én jobban ismertem a terepet, leráztam őket. A menyasszonyomékhöz há-

tulról a kerítésen keresztül másztam be. Bizony azokban az időkben ilyen közvetlen üldözési szituációk is voltak.

– *De nem csak az utcán, hanem az országgyűlés épületében is követtek...*

– A parlament folyosóján is kísérték, persze az ülésterembe nem mertek bejönni. Kint maradtak és vártak, amíg kijött az ember. Figyelték a kapcsolataimat, vizsgálták, hogy kivel állok szóba. Volt egy kollegám, aki melé a színházjegyet, a mozijegyet megváltották, és az előadás alatt ott ültek mellette. De egy idő után kontaktus is volt közöttünk, sőt gúnyolódtam is velük. Volt, amikor beértem a kerítésünkön belülre, visszaköszöntem, hogy jó éjszakát kívánok. Aztán egész éjjel ott ültek a kocsiban. Hozzám nyúlniuk valószínűleg nem lehetett.

– *Mi lehetett a céljuk a demonstratív szemmel tartással? Megfélemlítés? Vagy talán már készültek a letartóztatására?*

– Nyilvánvaló volt, hogy arra ment ki a játék, hogy ha a mandátumom megszűnik – ezt jól tudtam, hogy csak hónapok kérdése – lecsapnak rám. De volt képviselőtársam, akit mandátummal együtt helyeztek rendőrségi ellenőrzés alá, mert szökés közben érték, és ez okot adott arra, hogy lefogják. Úgyhogy akkor ő már börtönben ült, amikor mi 1949 elején menekültünk – a mandátummal és a mentelmi joggal együtt.

A BESZÉLGETÉST
HAÁG ZALÁN ÉS
MIKLÓS PÉTER KÉSZÍTETTE

1947. AUGUSZTUS 31.
SZAVAZÁS VIDÉKEN A „KÉK-
CÉDULÁSKÉNT” ELHÍRESÜLT
VÁLASZTÁSOKON